

CZARZE CZARZE

Wies zbudowana w układzie ulicówki w dnie doliny Wisły nad jej starorzeczem. Pierwsza pisemna wzmianka pochodzi z 1222 roku, kiedy to część wsi **Scarnese** aktem lowickim Konrad Mazowiecki nadał Chrystianowi biskupowi mi-syjnemu Prus. Biskup nie gospodarował tu długo, gdyż 1231 r. ziemie zostają przekazane Zakonowi Krzyżackiemu. Wies była szlachecka i jedynie grunty parafii rozdawali panujący. Ziemie krzyżackie na powrót wrócić do Korony dopiero po zawarciu II pokoju toruńskiego w 1466 r.

Wśród szlachty gospodarującej na miejscowych włościach szczególnie należy wymienić: **klasztor benedyktynek** założony w Czarzu, a następnie przeniesiony do Chelмна. Kseni klasztoru Magdalena Mortęska założyła w 1621 r. szpital dla ubogich, a wzmianka z 1626 r. o bakatarnu świadczył może o istnieniu szkoły. Ważnymi budowniczymi i reformatorami byli Działyńscy, którzy wprowadzili zredagowany w 1626 r. wilkierz czarzyński – zbiór praw lokalnych, osadzili kolonistów olenderskich, odrestaurowali kościół dodając elementy barokowe.

Złoty okres rozkwitu gospodarki rolnej i handlu w Czarzu przerwać w 1756 r. olbrzymi pożar, który strawił wiele domów, gospodarstw i 2 karczmy. Wies już nigdy nie dzwignęła się do dawnej świetności. Po rozbiorach polski ziemia chełmińska z Czarzem znalazła się pod zaborem pruskim. W okresie okupacji hitlerowskiej w parafii działała grupa AK, a nieopodal w **Stornczu** istniało zakonspirowane lotnisko.

Das Dorf wurde in Form einer Strassenanordnung im Talboden von Weichsel und über Altwasser gebaut. Die erste schriftliche Erwähnung stammt aus dem Jahr 1222, wann der Teil des Dorfes „Scarnese“ Konrad Mazowiecki mit einem Lowiczak dem Missionsbischoff von Preussen verliehen hatte. Bischoff hat hier nicht lange gewirtschaftet, weil im Jahr 1231 das Territorium dem Kreuzritterorden übergeben wurde. Das Dorf war adlig und lediglich Grundstücke wurden durch Herrscher verteilt. Kreuzritterimmobilien sind zur polnischen Krone erst nach dem Abschluss des 2.

Thornfriedens im Jahr 1466 zurückgekommen. Unter Adligen, die lokal gewirtschaftet haben, sollte man vor allem Benediktinerkloster erwähnen. Das Kloster wurde in Czarze errichtet und dann nach Chelмно umgesiedelt. Abtissin des Klosters Magdalena Mortęska hatte im Jahr 1621 ein Krankenhaus für Arme eröffnet und Erwähnung vom 1626 (Bakalareus) kann über Existenz der Schule zeugen.

Wichtige Reformateure und Erbauer der Gegend war Familie Działyński, die im Jahr 1626 redigierte Satzungen von Czarze eingeleitet haben. Es war eine Zusammenfassung von Lokalrechten. Familie Działyński hat weiterhin Olländerkolonisten angesiedelt und die Kirche restauriert (Barockelemente wurden zugegeben). Goldene Zeit des Aufschwunges von Landwirtschaft und Handel in Czarze hat ein riesiger Brand im Jahr 1756 gestoppt. Damals wurden viele Häuser, Landwirtschaften und 2 Gaststätten verbrannt. Dorf ist nie danach zu besten Zeiten zurückgekehrt.

Nach Polensteilung „ziemia chełmińska“ mit Czarze befand sich in dem von Preussen annektierten Land. Während des Zweiten Weltkrieges in der Pfarre gab es AK Gruppe und in Storncz war ein versteckter Flughafen.

LEGENDA LEGENDE

Dawno temu, niedaleko wioski Czarze, łód spiętrzył wodę na Wiśle tak jak nigdy wcześniej. W tamtych czasach nie było jeszcze przybrzeżnych wałów, więc wysoka fala lodowatej wody zaczęła szybko pokrywać wiślańską dolinę, jej żyzne pola i łąki.

Ciężkie i ciemne chmury zaległy na niebie, w przestworzach panowały gwałtowne burze i wichry. Nagle nadciągnęła najwyższa woda, zalewając i niszcząc coraz więcej zagród i domów. Wszyscy ludzie próbując ratować swój dobytek i domowe zwierzęta, patrzyli ze strachem na przybliżającą się potęgę żywiołu, spodziewając się rychłego końca świata. Nagle, poprzez strugi deszczu na rozległej powierzchni wezbranej Wisły ujrzeli płynące domy, pośrodku których widniał duży i piękny kościół. Po chwili cała osada została zasypana niesionym przez rzekę piachem i ziemią.

Wista przyniosła tak wiele piasku, że po ustąpieniu wysokiej wody ludzie wróciwszy do ruin swoich domostw nie mogli rozpoznać miejsca, w którym poprzednio stała przemieszczona przez rzekę świątynia. Jeszcze przez wiele lat znajdowano na okolicznych polach szczątki topielców oraz wiele cegieł i kamieni z ich domostw, do dziś jednak tajemniczy kościół trwa nieodnaleziony gdzieś w głębi jednego z otaczających Czarze wysokich wzgórz. (Na podstawie kronik Jana Długosza)

Es ist schon lange her als in der Nähe von Czarze, das Eis hat Wasser in der Weichsel so aufgestaut wie nie zuvor. In den damaligen Jahren gab es keine Wasserdämme und somit hohe Wassereiswelle hat schnell den Weichsellal mit seinen fruchtbaren Wiesen und Felder gedeckt. Schwere und dunkle Wolken haben den Himmel bedeckt, es war unheimlich windig und es gab Gewitter. Dann kam das Höchstwasser und hat immer mehr Häuser überflutet und vernichtet.

Alle Leute versuchten sein Eigentum und Haustiere zu retten, wobei alle ängstlich zuschaund schnelles Weltende erwartet haben. Plötzlich, durch Regenstrahlen, auf der ausgedehnten Weichselfläche waren schwimmende Häuser und in der Mitte befand sich grosse und wunderschöne Kirche.

Nach kurzen Weile ganze Siedlung wurde mit Sand und Erde zugeschüttet. Weichsel hatte so viel Sand mit sich gebracht, dass nach dem Zurückgang von Wasserwellen Eigentum der Einwohner so vernichtet war, dass die Gegend nicht mehr ersichtlich war und die Leute nichts mehr erkennen konnten. Danach noch über viele Jahre hat man Leichen der Ertrunkenen, Ziegeln und Steine gefunden. Bis heute jedoch wurde aber nicht die geheimnisvolle Kirche gefunden, die irgendwo in einem von vielen hohen Hügeln rund um Czarze sich befindet (laut Chroniken von Jan Długosz).

Publikacja wydana ze środków Fundacji Wspomagania Wsi w ramach programu „Kultura Bliska”, projektu „Cmentarz ewangelicki naszym wspólnym kawałkiem historii”.

Przygotowanie i opracowanie materiałów: młodzież klas gimnazjalnych Zespołu Szkół w Czarzu, ul. Chelminska 47
Opiekunowie młodzieży: M. Łobocka, W. Sobociński
Zdjęcia: W. Łobocki, A. Kirchner
Tłumaczenie: J. Olszewski
Skład: R. Mirus, P. Krzemińska, B. Bogucki, S. Wiliński, S. Wilińska, K. Mirus, N. Stawska, E. Kowalski
Druk: RED-apple Agencja Reklamowa, www.red-apple.pl

Die Publikation herausgegeben anhand der Mitteln der Stiftung für Dortunterstützung im Rahmen des Programms „Nahe Kultur”, Projekt „Evangelischer Friedhof – Teil der unseren gemeinsamen Geschichte”.

Vorbereitung und Bearbeitung der Materialien: Jugend der Gymnasiumklassen der Schulgemeinschaft in Czarze, Chelminska 47 Straße
Jugendpfleger: M. Łobocka, W. Sobociński
Photos: W. Łobocki, A. Kirchner
Übersetzung: J. Olszewski
Satz: R. Mirus, P. Krzemińska, B. Bogucki, S. Wiliński, S. Wilińska, K. Mirus, N. Stawska, E. Kowalski
Druk: RED-apple Agencja Reklamowa, www.red-apple.pl

CZARZE

Piękno Naszego Regionu
Die Schönheit unseres Gebietes

KOŚCIÓŁ

GOTISCHE MARIANKIRCHE

Kościół gotycki pod wezwaniem Narodzenia Najświętszej Marii Panny został wzniesiony na przełomie XIII-XIV wieku.

Budynek ceglany, salowy na rzucie wydłużonego prostokąta, orientowany. W 1638 r. do kościoła została dobudowana czworoboczna wieża, która jednak w 1656 r. zawaliła się, a do dzisiaj pozostał po niej jedynie gotycki portal.

Obecna wieża wybudowana została w 1974 r. Najstarszymi obiektami wyposażenia kościoła są: gotycka pieta i granitowa kąpielnica datowane na pocz. XV w. Pozostałe elementy wystroju kościoła reprezentują XVII-XVIII wieczny barok.

Gotische Mariakirche wurde am Ende des 13. und 14. Jahrhundert errichtet. Das Ziegelsaalgebäude auf dem Grundriss vom verlängerten Rechteck. Im Jahre 1638 wurde ein viereckiger Turm angebaut, der jedoch im Jahre 1656 eingebrochen wurde. Heute haben wir da lediglich ein gotisches Portal. Gegenwärtiger Turm wurde im Jahre 1974 erbaut.

Älteste Ausstattungsobjekte der Kirche sind: gotische Pieta und Granitweihbecken datiert vom Anfang des 15. Jahrhundert. Sonstige Ausstattungselemente der Kirche darstellen Barockstill um die Ende des 17. und 18. Jahrhundert.

OLENDRZY OLLÄNDER

W poł. XVI długotrwałej wojny ze Szwedami oraz wielkie powodzie zniszczyły i wyludniły miejscowości nadwiślańskie. W to miejsce ok. 1638 r. Paweł Działyński sprowadził kolonistów olanderskich menonickiej wiary.

Byli oni ludźmi wolnymi, a grunty nadawano im wieloletnimi kontraktami. Olenдры posiadali doświadczenie w gospodarowaniu w trudnych warunkach. Kopali rowy i meliorowali pola czyniąc je

zdatnymi do uprawy. Trudnili się także rzemiosłem: ciesielstwem, tkactwem, stolarstwem i kołodziejstwem. Do dzisiaj znakiem ich bytności są kanały, rowy melioracyjne i zachowane 3 domy z drewnianych bali.

Am Ende des 16. und 17. Jahrhundert lang dauernde Kriege mit Nachbarn und grosse Überschwemmungen haben die Weichselortschaften verwüstet und entvölkert. Deswegen im Jahre 1638 hat Paweł Działyński Olländerkolonisten der Meonitenglaube eingezogen. Sie waren freie Menschen und die Grundstücke wurden denen in Form der langjährigen Kontrakte vergeben. Olländer hatten grosse Erfahrung in der Bewirtschaftung der schwierigen Geländen. Olländer haben Wassergraben ausgehoben und Meliorationsarbeiten auf den Feldern durchgeführt, um die Felder urbar zu machen. Sie haben auch Gewerbe getrieben. Bis heute haben wir Olländerzeichen: Wasserkanäle, Meliorationsgraben und 3 Holzbalkenhäuser.

haben auch Gewerbe getrieben. Bis heute haben wir Olländerzeichen: Wasserkanäle, Meliorationsgraben und 3 Holzbalkenhäuser.

STARA SZKOŁA ALTE SCHULE

Budynek powstał w 1870 r. Ściany murowane z cegły wiśniówki nietynkowane. Stolarka okienna i drzwiowa ozdobna. Historia szkolnictwa w Czarzu sięga roku 1626 i zapisu o etacie bakalarza, można więc sądzić, że zapewne za sprawą zakonu benedyktynek chełmińskich posiadających tutaj majątek i prowadzących szpital, szkolnictwo rodowodem równie jest tutejszemu kościołowi.

Das Gebäude entstand im Jahre 1870. Die Wände wurden mit Kirschziegel gemauert und wurden danach nicht verputzt. Fenster- und Türgerähme sind geschmückt. Schulgeschichte der Ortschaft Czarze langt Jahr 1626 und Eintragung über eine Bakalareusanstellung. Man kann glauben, dass aufgrund Klosterfraubenedektinerorden aus Chelmno Schulwesenanfang zeitlich gleich mit Kirchenentstehung in Czarze ist. Jetzt in diesem Gebäude befindet sich Kindergarten und Lehrerwohnungen.

CMENTARZ EWANGELICKI EVANGELISCHER FRIEDHOF

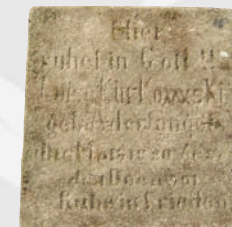

Cmentarz ewangelicki o powierzchni 0,27 ha, założony w XIX w. we wschodniej części wsi. Na terenie cmentarza do dzisiaj zachowało się wiele mogił jednak tylko 2 w stanie pozwalającym odczytać napisy nagrobne, są to: Maria Heine (1772-1851),

Juliusz Fehlner (ur. ? – 1872). Cmentarz gruntownie oczyszczony, ogrodzony i upamiętniony kamiennym obeliskiem w 2007 r. staraniem mieszkańców Czarza.

Evangelischer Friedhof von der Fläche Zirka 0,27

Ha, errichtet im 19. Jahrhundert der im östlichen Teil des Dorfes. Auf dem Gelände des Friedhofes befinden sich mehrere Grabhügel, jedoch nur 2 davon sind teilweise lesbar: Maria Heine (1772-1851) und Juliusz Fehlner (geb. ? – 1872). Friedhof ist aufgeräumt, umgezaunt und mit einem Stein- denkmahl aus dem Jahr 2007 aufgezeichnet.

CMENTARZ KATOLICKI KATOLISCHER FRIEDHOF

Cmentarz katolicki o powierzchni 0,83 ha ogrodzony murem ażurowym z cegły. Brak zapisów kiedy został założony. Wśród wielu nagrobków szczególną wartość przedstawiają te z I poł. XX, m.in.: L. Czakowski (1849-1911), ks. Piotr Żurawski (1857-1913).

Katholischer Friedhof von der Fläche Zirka 0,83 Ha umgeben mit einer durchsichtigen Ziegelmauer. Keine Eintragungen, wann der Friedhof errichtet wurde. Unter vielen Grabdenkmälen besonderen Wert besitzen die aus der 1. Hälfte des 20. Jahrhundert unter anderem: L. Czakowski (1849-1911), P. Żurawski (1857-1913).

